

\*\*\*

Чоловік прокинувся відразу після мене, надібав у своїх пакунках невеличку сокиру й пішов надвір. Я саме знімав чайник із вогню в кухні й побачив, як він рубає ялинку, що стояла посеред клумби між ганком і парканом. Я швидко, як тільки міг, вибіг надвір, але справу вже було зроблено. «О, допоможи», – сказав він мені, та я мовчки розвернувся й пішов до кухні.

Скільки років цю клумбу доглядала Марія? П'ятнадцять? Двадцять? Той висадок я приніс якось навесні, зовсім маленьким. Якщо нічого не плутаю, купував його як блакитну ялинку, та виросла звичайна зелена. Не відразу, проте виросла. За нашою домовленістю, там поруч нічого не саджали. Додали пару вишень на задньому дворі, а спереду була тільки вона.

Щороку ми її наряджали у дворі, – в хаті Марія дозволяла тільки вітки, бо й так місця мало. Де та шабатурка з іграшками? Мабуть, десь у сараї. Навіть брехати цим не доведеться: не знаю, та вже й не дізнаюся. Але вони мали свої іграшки. Розбудивши родину, господар наказав усім швиденько наряджати ялинку, яку він поставив замість столу, посунувши того до стіни.

Я пив чай, стоячи в кухні, й щосили намагався нічого не помічати. Перед тим поставив біля дверей чемодан, із яким ми кілька разів їздили на море – либонь іще в сімдесятих, – і чекав. Чверть на восьму прийшов Василів син, навіть не попросив пробачення за те, що спізнився, взяв мою валізу, пробурчав: «Я в машині», – й пішов надвір.

– Ну що, отець? – відірвався від яєчні новий господар, вктер руку десь позаду себе і простягнув її мені. – Бувай.

І знову вибору не лишалось: моя рука сама собою простягнулася назустріч. Устригла і дружина:

– Ви не хвилюйтеся, все буде хорошо, якщо якісь речі ваші будуть потрібні, ми їх викидати не будемо, в сарайчику полежать, відправим.

– Я не хвилююся, – збрехав я і виїшов, не обертаючись. Але, сідаючи до машини, все ж таки не втримався і подивився у вікно. Тепер, коли дерева не стало, з вулиці було добре видно, що там. Діти наряджали ялинку, стоячи на табуретах, а батько стовбичив за ними, ів і щось пояснював, указуючи виделкою, куди що вішати. «Певно, паркан зведуть, – подумав я, – такі люди не можуть жити без високих парканів». І ми поїхали.

– Що, батя, стрьомню, небось? – запитав мене сусідів син, коли ми виїхали зі села.

– Чого?

– Ну, дом родной покидать.

Серьожа вчився в мене (всі тутешні діти ходили до нашої школи), та нічим особливо не вирізнявся, хіба що батьковими щоками. «Кугутью», – казала колись моя мати і була права. Кугутью... Він навіть забув, як мене звати, тому я вирішив нічого не відповідати, лише зробив радіо гучніше, хоча там і передавали «Песнярів», яких я ніколи не любив.

\*\*\*

Тоді я ще не знав, що спочатку селище називалося Білі Хащі. Мабуть, назву обирали довгою зимою, бо що тут біле? Ліс та болото. Так собі село й жило століттями – Білими Хащами. Коли комуністи запанували тут на початку двадцятих,

почали перейменовувати все, що на очі потрапляло. Так з'явилися численні Чапаєвки, Жовтневі, Травневі та Ленінські.

Мабуть, у якогось комісара тоді фантазії вистачило тільки на те, щоби поміняти колір: були Білі Хащі, стали – Червоні. Між іншим, дивно, що Білу Церкву тоді не перейменовували на якийсь Кіровськ, бо Червона Церква – то було би занадто. Місцевим у Хащах, напевно, все було однаково, інакше повернули би селу історичну назву на початку дев'яностих, коли червоні ще не оговталися від поразки й коли ще можливо було.

Я закуняв. Ніби на хвилинку, аж раптом Василів син сказав: «Под'їжджаєм», – і я побачив невеличкий з'їзд із дороги, навпроти якого стояло декілька пам'ятників. Так у нас скрізь: спочатку їздять п'яні на свята, а потому ллють сльози за загиблими, п'ють і їдуть знову. Водій перехрестився тричі, а тоді обережно повернув на ґрунтову дорогу. Сніг закатав вибоїни «заподліцо», та дорога все одно була погана. «Ох, мабуть, це ще ті хащі», – сказав я собі, намагаючись угамувати паніку.

Може, наказати цьому телепневі розвернутися, поїхати додому та повернути собі свою хату, віддавши покупцям їхні клятві долари? Та ні... Я певен, що новосельці грошей назад би не взяли і ялинки на місце би не приростили. Підписався – відповідай. Тому я не смикав сусідського сина, а міцно обома руками взявся за сидіння, стрибаючи разом із машиною по ямах. Буду вважати, що це – як візит до дантиста: що швидше зайду, то швидше вийду. Все одно куди.

Дорога вивела на якийсь занедбаний хутір, після нього знову пірнула в ліс і нарешті виїхала на більш-менш нормальну вулицю. Я розгледів крамницю, прикрашену ново-

річними гірляндами, потім ніби якась розливайка, біля якої ми повернули – знову наліво.

«О, нам туди», – сказав Сергій, показавши мені рукою на вказівник: «Табір "Сонечко"». Я вже знав, що за радянських часів тут відпочивали діти. Про це розповідала жінка, з якою я розмовляв по телефону, з'ясовуючи деталі. Потім кілька років піонертабір стояв закинутий, аж поки місцева влада вирішила зробити тут будинок престарілих.

Я тоді малював в уяві купу маленьких будиночків у сосновому лісі на пагорбі, та дорога вела вниз. І зовсім скоро ми приїхали: ніякого лісу, тільки звичайні дерева та кущі обабіч дороги. Майже нічим це не відрізнялося від нашої... Добре, нашої колишньої вулиці Інтернаціональної. І де ж тут хащі?

Праворуч було чи то поле, чи то пустир – узимку не розбереш, а ліворуч серед кущів виявилися зелені ворота, на яких великими білими літерами було написано: «СО ЧКО». Мабуть, «НЕ» десь відпало посеред буремних часів. Серьожа, звичайно, не втримався:

– Єслі «С» отломать, совсем красиво будет, – сказав він і натиснув на клаксон, а я тільки фиркнув, виявляючи незадоволення. – Тут хорошо, Васильєвіч, – примирливо промовив Сергій і знову натиснув на сигнал, уже довше.

– То лишайся замість мене. Три місяці пансіону включено.

– Та не, – засміявся він, – мне ещо рано.

– А мені в самий раз, – відповів я, намагаючись не допустити жалісного тону в голосі.

Ворота нарешті відчинилися, якась жінка з незадоволеним червоним обличчям, упираючись плечем, їх розтулила, посунувши сніг, і ми заїхали.

\*\*\*

Я виліз сам, хоча допомога би не завадила. Сергій тим часом швидко поставив на ганок великого одноповерхового барака мою валізу, постукав ногами по колесах, привітав ту жінку з «наступаючим», побажав мені всього найкращого й одразу здав назад через ворота і поїхав звідси, лишивши нас удвох.

– Ви Ковтун? – запитала вона, вже хитаючи головою на знак розуміння, хто я і навіщо.

– Так, – відповів я і спробував узятися за валізу. Важка, зараза. Та жінка теж не допомогла, хоч і розчинила переді мною двері, почавши навчено розповідати, наче екскурсовод у Шевченківському заповіднику:

– Значить, у нас тут єдиний корпус. Мальчики наліво, дівочки направо. Прямо – столова. Там ще маніпуляційна і офіс.

Я затягнув валізу в коридор, двері гупнули в мене за спиною. Я із задоволенням сів би десь, аби віддихатися, та жінка повісила куфайку на вішак і пішла далі, запрошуючи мене жестом руки. Я спробував підняти валізу ще раз, вирішив, що це занадто, тому просто посунув її під вішак, надібав вільний гачок, повісив на нього своє вихідне пальто й пішов за нею.

– Значить, ваша – друга, але це потім, – сказала вона, вказуючи на другі двері по лівому боці. З перших тим часом визирнув якийсь дідуган, схожий на бомжа.

– Доброго дня, – привітав я його.

Він збирався було щось відповісти, проте його обірвала ця жінка:

– Так, Петрович, здрисні, – сказала вона, – все – потім, – і він зачинив двері.

– Ідьом, ідьом, – підбадьорила вона мене, рушивши далі. Було їй десь під п'ятдесят, повний рот залізних зубів, чим вона відразу нагадала мені нашого шкільного завгоспа Зінаїду. Трохи згодом з'ясувалося, що її так і звати, – от лишень уявіть собі! Тільки та була Андріївна, а ця – Георгіївна.

Ми зайшли до вузької кімнати перед ідальнею, жінка сіла за стіл і вказала мені на кушетку, на якій лежала стопка наволочок.

– Значить, мене звати Зінаїда Георгіївна, я тут завідуюча. Сьогодні свято, тому персоналу мало, всі дома гуляють, а мені от із вами розбиратися, – похмуρο мовила вона і почала копирсатися у паперах, очевидно, розшукуючи щось, пов'язане зі мною.

– Ну, вибачте, – тільки й зміг я вичавити зі себе.

– Та нічо, розберьомся. Значить, ви в нас Богдан Васильович Ковтун, так?

– Я.

– Рік народження у вас?

– Тридцять четвертий, – старанно відповів. Проте не втримався: – Ваша ж співробітниця все записала, я їй кавав.

– Та не ображайтеся. Це я так – перевіряю, наскільки ви...

– При тямі?

– У формі, – нарешті знайшлася вона. Навченим жестом лизнула вказівного пальця і перевернула аркуш: – На що жалієтеся?

– Та здоров'я ніби...

– Ну, щось болить?

– Душа... За Україну, – вирішив пожартувати я, тому що з такими Зінаїдами слабкість не треба показувати в жодному разі, бо з'їдять. Як кажуть у рекламі, перевірено часом.

– Ну добре, тоді вже після свят вас оглянуть, як Новіченкова відгуляє, – вирішила вона, заховала папери до якоїсь папки і встала. – Пішли селитися, Богдан Васильович.

\*\*\*

Назустріч нам коридором шкандибала, тримаючись за стіну, зовсім старенька бабуся. Побачивши завідувачку, вона хутко розирнула і тихенько промовила:

– Ющенко сьогодні телефонував мені. Казав, що з пенсією розбереться.

– А Пушкін тобі нічого не казав, га? – незадоволено озвалася Зінаїда і замахала на неї руками. Тоді бабуся навела зір на мене і спокійно продовжила:

– Він каже: «Обов'язково розберемося, не хвилюйтеся».

Я мовчки хитнув головою і пішов далі. З другої палати, в якій мені випадало провести решту життя, назустріч нам вийшла нянечка, тримаючи на руках купу брудної білизни.

– Перестелила? – спитала в неї Зінаїда.

– Так, усім поміняла, а новому ще й матраца поміняла.

– Молодець.

– Та де ж молодець? Вони все скулемали, шльомазі. Скікі разів казала їм складати обережно, як у вагоні. А Журба мені щоразу каже, що провідниця має все сама збирати. Козел!

– Ну, Журба у своїм репертуарі, – засміялася Зінаїда. – Я з ним розберуся. Поспішай, скоро обід, – і запросила мене до палати.

Зліва був невеличкий туалет, звідки тхнуло хлоркою, наче в районному басейні. Двері були відчинені, біля дзеркала чистив зуби неохайний скрючений чоловік років п'ят-

десяти п'яти, замолодий для престарілого. Побачивши нас, він різко зачинив двері, а завідувачка гучно промовила крізь них:

– Пасту бережем! Вона для запаху, – і додала мені: – Це – Карасьов. Він горбун, тому в нас живе. Не дивуйтеся: районна адміністрація нав'язала. Значить, душ у нас в маніпуляційній. Він за розкладом: до обіду жінки, по обіді – ви. Зрозуміло?

– Ага.

– У палатах тільки очко і раковина, – промовила Зінаїда, враз утративши в моїх очах пару балів, і пройшла до кімнати.

З обох боків стояло по два ліжка, між ними – тумбочки, як у лікарні, а справа, за дверима, велика шафа. Судячи з усього, моє ліжко було біля туалету: воно єдине було прибраним. На тому ліжку, що біля шафи, лежали чужі речі, а біля великого вікна сиділи двоє чоловіків і дивилися на нас – кожен зі своєї койки, які розділяло притулене до батареї інвалідне крісло-каталка.

– Значить, це наш Йосип, – показала вона на того, що був ліворуч, маленького дідугана в тильнику. – А це – Журба, – значущо вказала на другого, брилястого сивого чоловіка в піжамі, схожого на Брежнєва. – Що опять? – запитала вона в нього, – чого персонал дістаєм?

Той почав гнівно жувати губи, збираючись відповісти, проте Йосип підхопився й підлетів до мене, простягнувши руку: – Привітствую, братан. Знаєш, як в хату заходіть?

Я мовчки потиснув його руку, не знаючи, як відповісти, і безсило сів на свою койку.

– Значить, Журба, щоб в останній раз це було, – вагомо промовила Зінаїда і повернулася до мене: – Всіляйтеся,

розбирайтеся, я на обіді всім вас представляю. Будуть питання – я в себе.

І пішла, по дорозі відчинивши шафу й на мить зазірнувши туди.

Йосип сів поруч і знову простягнув руку.

– Валера, – чомусь промовив він. Я знову потиснув її й відповів:

– Я Богдан.

– Пока пусть будет Богдан, – не заперечував той і радісно заржав, почісуючи груди. – Слиш, Хмельницькій, за зустріч ж надо его самое...

– Старенький, отзись от человека, – низьким голосом оперного співака нарешті озвався від вікна Журба.

Я зовсім нічого не розумів: хто тут Йосип, хто – Валера, – тож вирішив, що треба полежати.

– Вибачте, можна я ляжу? З дороги...

– Ладно, – легко погодився маленький і різко підірвався з ліжка. Він підійшов до туалету і постукав у двері: – Риба, хорош, погужевался – і фатіт!

Звідти щось відповіли, та я не розчув, що саме. Двері розчинилися, з туалету нарешті вийшов горбун і незадоволено почав порпатись у своїх речах на ліжку. Маленький віддав йому піонерський салют і радісно прокричав:

– Смена смене ідыот! – опісля повернувся до Журби: – Вишинській, давай ниряй. Я – потом.

Журба пересів у крісло і поволі покотився в санвузол. Горбун вийшов із палати, продовжуючи щось бурчати собі під ніс. Я зняв чуні, посунув їх під ліжко, ліг, не розстеляючи, заплющив очі й притиснув руки до грудей. Але де там! Йосип, чи як там його, знову всівся в мене в ноги і затряс рукою, захопивши мене за щиколотку. Тут я вже не втримався:

– Що таке?

– Не гоні спать, Богдан. Ти шо, без вещей?

– Вони при вході. Я потім.

– Смотри, щоб не дьорнул нікто, тут глаз да глаз, – увічливо сказав він, а Журба щось підтакнув із туалету.

– Та нема там нічого.

– Што, даже поллітру не взяв на празнік?

– Не взяв.

– Ясно. В шашкі-шахмати іграеш?

– Ні.

– Тебе пенальті. Надо било тебя в первую здавать, – незадоволено промовив дідок і нарешті лишив мене у спокої.

\*\*\*

Якось улітку ми пішли зі Степаном на танці до клубу в Головіквіці. Либонь, то було незадовго до закінчення школи, коли танці були головною подією тижня, – вся молодь збиралася: себе показати і на дівчат подивитися. Тоді всі, від малого до великого, працювали на колгосп, а ми ще й на уроки ходили.

Після війни було голодно – ніби нам мало було того, що коїлося навколо. Пам'ятаю, що їли ми тоді раз на день, десь увечері, але танці – то було святе. Мама спеціально прала мені білу сорочку, навіть дозволялось узяти батьків кушак, аби виглядати пристойно, родини не ганьбити.

Того разу Степан десь надібав пляшку самогону. Тоді його просто горілкою називали: казьонки в наших краях майже не було – дорого, та й навіщо? Тож ми ту пляшку випили десь біля клубу. І так налилися, що навіть на танці не потрапили. Пам'ятаю тільки, як удвох пленталися через поля, прямуючи